

18. Там само, арк. 56.
19. ДАМК, ф. Р-1, оп. 1, спр. 4089, арк. 1, 4.
20. Там само, спр. 4091, арк. 16.
21. Там само, спр. 4089, арк. 1.
22. Там само, ф. Р-437, оп. 1, спр. 7, арк. 5-8.
23. Там само, спр. 8, арк. 23.
24. ДАКО, ф. Р-710, оп. 1, спр. 1726, арк. 1.
25. ДАМК, ф. Р-437, оп. 1, спр. 169, арк. 200.
26. ДАКО, ф. Р-710, оп. 1, спр. 1726, арк. 2.
27. Там само, арк. 9.
28. ДАМК, ф. Р-11, оп. 1, спр. 1176, арк. 10.
29. ДАКО, ф. Р-437, оп. 1, спр. 78, арк. 5; ф. Р-710, оп. 1, спр. 1726, арк. 1.
30. Там само, ф. Р-710, оп. 1, спр. 1726, арк. 5.
31. Там само, арк. 6.
32. Там само, спр. 1748, арк. 15.
33. Там само, арк. 2, 16.
34. Там само, арк. 4, 16.
35. Там само, спр. 1726, арк. 2.
36. Технічний архів ПАТ «Київпроект», № 6631.

Шамраєва А.Н. «Дом специалистов» начала 1930-х гг. по проспекту Победы, 30 в Киеве

Статья посвящается к 80-летию Дома специалистов в г. Киеве. Впервые рассматривается на базе архивных источников неизвестная спорная глава в вопросе авторства этого здания архитектора В.Н. Рыкова.

Ключевые слова: памятники архитектуры, конструктивизм, М. Холостенко, Киев.

Shamrayeva A.M. «The House of Experts» of the early 1930s (Peremohy av., 30, Kyiv)

This article is dedicated to the 80-th anniversary of the House of specialists in Kyiv. An unknown chapter in the controversial issue of authorship of the building architect V.N.Rykov is considered for the first time on the basis of archival sources.

Key words: architectural site of culture heritage, constructivism, M. Holostenko, Kyiv.

Подано до друку: 24.02.2016 р.

УДК 069:72.02:930.85](477-25)«1940-1950»

К.М. ОМЕЛЬЧУК

**До історії формування технології
реставраційних робіт у Софії Київській
(середина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.)**

Стаття присвячена висвітленню історії формування технології реставраційних робіт Софії Київської, діяльності Сектора технології та реставрації у цій галузі.

Ключові слова: Сектор технології і реставрації, Інститут монументального живопису і скульптури, Академія архітектури УРСР, Софія Київська, монументальний живопис, технологія реставрації, поліхлорвінілові смоли у реставрації, комплексний метод реставрації.

Українська реставраційна справа пройшла свої етапи становлення, занепаду, відродження та реформування. Витоки наукових засад рестав-

рації пам'яток історії і культури в Україні сягають 20–30-х років ХХ ст. Як стверджує Т. Тимченко, «якраз у той період покладено початок власне українській реставраційній галузі, причому розвиток її був значною мірою пов'язаний з функціонуванням державної музейної мережі» [11].

Знаковою подією стало створення у травні 1920 р. Комітету охорони старовини і мистецтва при Українській академії наук (з 1922 р – Всеукраїнський археологічний комітет при Всеукраїнській академії наук (ВУАК)). З ВУАК пов'язане створення в 1924 р. першої в Україні реставраційної майстерні при Музеї культів і побуту, який функціонував на території Києво-Печерської лаври.

Феноменом у історії української реставраційної галузі стала діяльність київської школи реставрації станкового мистецтва під керівництвом М. Бойчука [12].

У цей період зароджуються наукові підходи реставрації монументального живопису. Так, разом із своїми учнями проф. М. Бойчук досліджує розписи давньоруських храмів, у 1919 р. реставрує фрескові композиції «Сорок мучеників» і «Хрещення» в Софії Київській [2].

У 1930-х роках справу реставрації монументального живопису Софійського собору продовжив П. Юкін. Ним було відкрито відому софійську фреску «Апостол Павло», розчищено 97,75 м² фресок [9].

Переломним періодом в історії української культури стала політика радянської «репресивної машини», коли протягом 1936–1938 років були заарештовані та розстріляні як «вороги народу» М. Бойчук, М. Касперович, С. Нелепінська-Бойчук й інші реставратори і музейні діячі України [23].

Відродження наукових засад реставрації в Україні варто розглядати в контексті соціокультурних процесів другої половини 40-х – середини 50-х років ХХ ст., що обумовлювалося гострою необхідністю відновлення всіх ланок народного господарства, які постраждали внаслідок II Світової війни.

Україн важких втрат і руйнувань зазнали об'єкти культурної спадщини – зруйновано й пошкоджено близько 2 тис. пам'яток архітектури, з яких 347 були втрачені повністю [9].

«Тільки в роки Другої світової війни обставини змусили сталінське керівництво частково переорієнтуватися на пошанування історичних цінностей задля піднесення патріотизму громадян. У зв'язку з цим змінилося на краще ставлення до пам'яток», – зазначає В. Вечерський [3].

Тому в перші повоєнні роки на республіканському рівні пріоритетним завданням стало формування державних органів і відповідних науково-дослідних установ із забезпечення обліку, охорони та реставрації об'єктів культурної спадщини [4].

У статті ми спробуємо висвітлити один із аспектів діяльності Сектору технології і реставрації Інституту монументального живопису і скульптури при Академії архітектури УРСР – науково-дослідної установи, яка розробила технологію та методiku наукової реставрації пам'яток монументального живопису, що і зумовлює актуальність даного дослідження (див. Додаток 3).

Створенню Сектору передувала діяльність державних науково-дослідних реставраційних майстерень, які відновили свою роботу в 1944 р. Як стверджує С. Гордєєва, «робота, що проводилась у майстернях, базувалась на загальноприйнятих реставраційних методах з використанням традиційних матеріалів, носила більш практичний, виробничий характер» [5].

Згідно з Постановою № 960 від 21 червня 1945 р. було проголошено про заснування Академії архітектури УРСР. Відповідно до статутних положень, головним її завданням стала розробка та впровадження нових методів охорони й архітектурної реставрації пам'яток [1].

До складу Академії увійшли науково-дослідні інститути – історії й теорії архітектури, будівництва міст, архітектури споруд, художньої промисловості, будівельної техніки, будівельних матеріалів, монументального живопису і скульптури. За рішенням Президії Академії архітектури УРСР від 17 жовтня 1946 р., при Інституті монументального живопису і скульптури було створено Сектор технології і реставрації [22].

Важливі свідчення з цього приводу наводить керівник Сектору, досвідчений художник-реставратор Л. Калениченко у своїй праці «З матеріалів реставрації давніх мозаїк і фресок Софії Київської» [13]. Зокрема, він зазначав, що питання реставрації настінного живопису стало актуальним з моменту становлення радянської влади в Україні. Але якщо в 1920-х роках здійснюється низка заходів щодо реставрації живопису, то вже в 1930-х роках було розпочато роботу з розкриття фресок XI ст. Проте, вищенаведені заходи мали епізодичний характер, проводилися окремими спеціалістами з відсутністю будь-яких науково-обґрунтованих методів роботи. Враховуючи дані фактори, Президія Академії архітектури УРСР постановила про створення при Інституті монументального живопису і скульптури Сектору технології і реставрації. Питання організації, розробки проектних і програмно-методичних положень, що стосуються методики й технології закріплення тиньку, розкриття давнього фрескового живопису, лягли в основу діяльності Сектору. Науково-методична рада при Президії Академії Наук СРСР здійснювала контроль за належним виконанням Сектором поставлених завдань, а нагляд за його роботою проводила Міжвідомча комісія під керівництвом професора В. Лазарєва [14].

Як бачимо, перед Сектором з моменту створення постали складні питання, які раніше не мали застосування в реставраційній практиці. Зважаючи на новаторство, важко було дати однозначну оцінку ефективності впровадженої технології реставрації на пам'ятках монументального живопису, яка базувалася на використанні високомолекулярних сполук – розчину поліхлорвінілових смол із метою укріплення фрескового живопису.

Уперше розчин поліхлорвінілових смол було використано під час реставрації сакральних споруд Києва: Володимирського собору (1947–1950) – реставрація настінного живопису, Кирилівської церкви (1950) – закріплення штукатурної основи розписів М. Врубеля, потім – реставрація мозаїк Софійського собору. Лабораторно-експериментальні й інші дослідні роботи проводилися в лабораторії, яка була організована на місці проведення реставраційних робіт і в лабораторії Інституту монументального живопису Академії архітектури УРСР [15].

З доповідей на тему використання поліхлорвінілових смол під час реставрації Софійського собору, наданих Л. Калениченком, О. Плющ, Є. Мамолатом Головному управлінню охорони пам'яток архітектури, дізнаємося, що початковим етапом реставраційних робіт було дослідження хімічних, петрографічних, мікробіологічних, психометричних характеристик настінного живопису собору [16].

Урахування всіх архітектурно-будівельних, хіміко-технологічних і художньо-реставраційних аспектів обумовлювало появу комплексного методу реставрації. Комплексний метод у реставрації, розроблений Сектором, ґрунтується на вивченні живопису у зв'язку зі станом всього архітектурного об'єкту. В реставраційних роботах цей метод передбачає залучення до розв'язання окремих завдань спеціалістів різних галузей науки і техніки: хіміків-технологів, мистецтвознавців, мікробіологів, архітекторів, будівельників тощо. При визначенні причин, що викликають пошкодження, руйнування пам'яток монументального живопису, виникає питання про застосування нових матеріалів, здатних протистояти різним негативним впливам [8].

Отримані результати дослідження визначили відповідні вимоги до матеріалів, які повинні використовуватися при реставрації:

1. Хімічна, фізична і механічна стійкість;
2. Водостійкість, морозостійкість, термостійкість, грибокостійкість.
3. Однорідність по відношенню до давньої штукатурки.
4. Скріплюючі властивості.

Об'єктами дослідження стали казеїн, поліхлорвінілова, полівінілбутилова, полібутилментокрилова смола, які розглядалися як скріплюючі мате-

ріали. В якості розчину застосовували воду, спирт, уайт-спіріт, дихлоретан, наповнювачами смоляним розчином слугували товчена цегла, мармурова крихта, вапно, кварцовий пісок. У результаті наукових пошуків і досліджень виявлено, що найбільш ефективними виявилися поліхлорвінілові скріплюючі розчини [17].

Властивості цих розчинів найповніше відповідають поставленим вимогам, тож їх почали застосовувати під час проведення реставраційних робіт настінного живопису пам'яток архітектури, Софійського собору зокрема.

Тогочасну оцінку впроваджуваної технології ми дізнаємося із висновків фахівців-реставраторів і пленарних засідань Вченої ради Головного управління охорони пам'яток архітектури: експериментальна робота, яка проводиться Л. Калениченко, О. Плющ, Є. Мамолатом, є цікавою та важливою в питанні виявлення нових матеріалів для укріплення фресок і має неабияке значення в майбутньому. Так, Є. Домбровська стверджує, що синтетична поліхлорвінілова смола успішно застосовується в якості скріплюючого, склеюючого засобу в будівельній та археологічній практиці. Проте, чи допустиме її застосування при реставрації монументального живопису, ствердної відповіді тоді дати не можливо. Тому це питання потребує подальшої експериментальної бази дослідження. Вчена рада Головного управління охорони пам'яток архітектури вказувала на недоцільність використання поліхлорвінілових смол:

- поліхлорвінілова смола під час реставрації фрескового живопису при висиханні розчину утворює повітрянепроникну плівку;
- при застосуванні поліхлорвінілової смоли та дихлоретану для реставрації масляного живопису, останній може призвести до втрати живопису, оскільки є сильним розчинником;
- дія поліхлорвінілової смоли на давній фресковий живопис не перевірена часом.

Головне управління охорони пам'яток архітектури лише в окремих випадках допускало використання поліхлорвінілових смол і наголошувало, що відповідне рішення має бути прийняте та офіційно затверджене відповідними органами (див. Додаток 1).

Таким чином, етап розробки й експериментальних досліджень характеризується складністю постановки питання перед науковцями, фахівцями-реставраторами протягом 1948–1949 років. Тим не менше, відповідно до рішення Державного Комітету Ради Міністрів СРСР від 18 липня 1949 р., Л. Калениченко, О. Плющ, Є. Мамолат наділені авторським посвідченням за № 76740 «по внедрению передовой техники в народное хозяйство – синтетические смолы в реставрации» [18].

У 1951 р. Постановою Президії Академії архітектури встановлювалося, що матеріали, підготовлені Сектором технології і реставрації Інституту монументального живопису і скульптури Академії архітектури УРСР, є науково-обґрунтованими і мають використовуватися під час реставрації монументального живопису Софійського собору [19].

Окрім того, рішенням Міжвідомчої комісії від 22 листопада 1951 р., яка здійснювала нагляд за діяльністю Сектору, чітко наголошувалося на тому, щоб для проведення реставраційних робіт настінного живопису Собору, були залучені наступні організації:

- центральні проектно-реставраційні майстерні Академії архітектури СРСР і Сектор технології і реставрації Інституту монументального живопису і скульптури Академії архітектури УРСР – для реставрації мозаїк;

- центральні проектно-реставраційні майстерні Академії архітектури СРСР – для проведення комплексу реставраційних робіт щодо фресково-го живопису;

- сектор технології і реставрації Інституту монументального живопису і скульптури Академії архітектури УРСР – для проведення комплексу реставраційних робіт на олійному живописі [20].

Остаточним підтвердженням доцільності та необхідності застосування методики і технології, винайдені Сектором реставрації, стало рішення пленуму Науково-методичної ради з охорони пам'яток культури при Академії наук СРСР від 27 червня 1952 р. На порядок денний також було висунуто питання щодо подальшої розробки методики і технології реставраційних робіт на основі синтетичних смол, керуючись при цьому суто науковими заходами, які не повинні порушувати індивідуальні особливості настінного живопису Софійського собору (див. Додаток 2).

Тому 1952 рік варто вважати початком важкої, копіткої праці над реставрацією унікального давньоруського монументального живопису Софії Київської.

На основі попереднього огляду стану настінного живопису Софійського собору, проведеного реставратором Є. Домбровською в 1945 р., було встановлено, що близько 5,595 м² настінного живопису перебуває в незадовільному стані й потребує негайної реставрації. За період 1952–1956 років було відреставровано близько 3000 м² фресок. В 1960 р. відкрито фресок площею 418,48 м² [21].

Ці показники дають підстави стверджувати про ефективність запропонованої технології і методики реставрації. Так, уже через декілька десятиліть, уже за часу незалежної України, в 1993 р. Л. Калениченко, О. Плющ, Є. Мамолат – лауреати архітектурної премії ім. І.В. Моргілевського Українського товариства охорони пам'яток історії та культури за розробку та

впровадження комплексного методу реставрації монументального живопису XI–XIX ст., за відкриття стародавніх фресок Софійського обору та Кирилівської церкви (Диплом № 2 від 4 березня 1993 р.) [7].

Із розмови з керівником науково-реставраційної майстерні Національного заповідника «Софія Київська», А. Остапчуком, ми дізнаємося, що запропонована Л. Калениченком, О. Плющ, Є. Мамолатом технологія і методика реставрації пройшла випробування часом і цим самим створила підґрунтя для подальших досліджень й відкриттів у даній галузі [24].

Тому, як стверджує І. Дорофієнко, «варто віддати належне фундаторам Київської школи реставрації живопису, що почали планомірну роботу з підготовки методики й технології робіт у Софійському соборі, вивчили, осмислили весь попередній емпіричний досвід» [6].

Додаток 1

ПРОТОКОЛ

Засідання Секції реставрації Ученого Совету Главного
Управления охраны памятников архитектуры

24–25 марта 1949 года

Присутствовали: Барановский П.Д., В.Н. Крылова, Е.А. Добровская, И.Г. Милославский, Г.А. Макаров.

Обсуждали: письмо Государственного Комитета Совета Министров СССР по внедрению передовой техники в народное хозяйство. № 383783-VI от 10 марта 1949 г.

Предложение изобретателей: Плющ О.Ф., Калениченко Л.П., Мамолат Е.С. об использовании полихлорвиниловых штукатурок при производстве работ по реставрации настенной живописи.

Постановили: считать работу, продельваемую сотрудниками Украинского филиала Академии Архитектуры т.т. Плющ О.Ф., Калениченко Л.П., Мамолат Е.С. полезной и имеющей большое значение в будущем.

Однако в настоящее время применение в массовом масштабе растворов полихлорвиниловых смол в работах по реставрации фресковой живописи на памятниках архитектуры является преждевременным по нижеследующим причинам:

1. Действие полихлорвиниловой смолы на древнюю фресковую роспись не проверено временем.

2. Вызывает большие сомнения целесообразность применения полихлорвиниловых смол при реставрации красочного слоя фресок, ввиду образующейся при высыхании раствора воздухонепроницаемой пленки.

3. При применении полихлорвиниловых смол в качестве укрепляющего слоя по масляной живописи, в случае реставрации и снятия их растворителем дихлоретаном, последний смывает совместно со смолой масляную живопись.

4. Одновременно, на основе имеющейся практики, можно рекомендовать применение полихлорвиниловых смол в качестве вяжущих для пропитывания штукатурки и кладки стен в местах, где штукатурка находится в состоянии распада, а кладка в выветрившемся состоянии и где применение обычных вяжущих (известки и гипса), не достигает цели. В этих случаях решение

вопроса должно быть обосновано научными исследованиями и утверждены соответствующими органами.

5. Можно применять смоляные штукатурки для заполнения глубоких трещин грунта с фресковой росписью и для укрепления краев фрагментов фресковой росписей, находящихся в засыренных местах.

Председатель: П.Д. Барановский.

Секретарь: М.Г. Милославский.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України,
ф. 241, оп. 1, спр. 99, арк. 17–18. Копія.

Додаток 2

ПРОТОКОЛ

Пленума Научно-методического совета по охране памятников культуры при Президиуме Академии наук СССР

Москва, 27 июня 1952 г.

Слушали:

1. Доклад научного сотрудника Института монументальной живописи и скульптуры Академии Архитектуры УССР тов. Мамолат Е.С. «Методика реставрации мозаик центральной абсиды Софийского собора в Киеве».

2. Содоклад научного сотрудника Института монументальной живописи и скульптуры Академии Архитектуры УССР т. Площ О.Ф. «Технология материалов, предлагаемых для закрепительных целей при реставрации мозаик центральной абсиды Софийского собора в Киеве».

После ряда выступлений членов совета и специалистов-реставраторов, присутствовавших на Пленуме, высказанных сомнений и пожеланий практического осуществления реставрационных работ, было принято следующее постановление:

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Отметить, что сектор реставрации Института монументальной живописи и скульптуры Академии Архитектуры УССР, выполняя решения пленума Научно-Методического совета по охране памятников культуры при Президиуме Академии Наук СССР от 11–12 декабря 1951 года, проделал большую и ценную научно-исследовательскую работу по структурному изучению состояния мозаик центральной абсиды и изучению режима Соф. Собора в Киеве, на основе которых разработаны:

2. Основные методические положения предстоящих работ по реставрации мозаик центральной абсиды СС в Киеве;

3. Методика закрепительных операций;

4. Конкретные мероприятия по реставрации мозаик центральной абсиды Софийского собора;

5. Данные химико-технологического исследования мозаик центральной абсиды Софийского собора и технологические предложения по их реставрации.

Представленную Академией Архитектуры УССР методику и технологию закрепления грунтов древней стенописи с применением синтетических полихлорвиниловых смол, считать согласованной для производства реставрационных работ только на аварийных участках – правой части абсиды и на поясе святителей

Софийского собора в Киеве. Остальные участки аварийного укрепления и методика производства работ, должны быть определены специальной Межведомственной комиссией, назначенной Методсоветом Академии Наук СССР.

Считать необходимым продолжить работы по дальнейшей разработке методики, рецептур и технологии реставрационных работ на основе синтетических смол, известково-казеинового состава и других связующих, учитывая индивидуальные особенности Софии Киевской и исходя из единственно правильного научно-положения, не допускающего структурного изменения материалов памятника.

В соответствии с решением пленума Методсовета от 11–12 декабря 1951 г. в состав Комиссии по руководству Научно-методической стороной и контролем за производством р.р., от Метод. Совета назначить В.Н. Лазарева, Н.П. Сычова, В.Н. Крылову, В.Е. Ергина, В.О. Кирикова.

Просить Академию Архитектуры УССР выделить в состав комиссии своих представителей. Председателем Комиссии назначить В.Н. Лазарева.

Председатель научно-методического сонета

Академик И.Э. ГРАБАРЬ

Ученый секретарь

В.И. СМIRНОВ

с подлинным верно:

Ученый секретарь Софийского заповедника

П. КНЯЗЕВСКИЙ

Центральный державний архів-музей літератури і мистецтва України,
ф. 241, оп. 1, спр. 113, арк. 74–75. Оригінал. Автограф.

Додаток 3

Сектор реставрации

СПРАВКА

Сектор работает над вопросами научной методики и технологии реставрации древней и современной монументальной живописи. Основное внимание сектор уделяет разработке следующих вопросов:

– Методика изучения состояния объекта и фиксации принципов реставрации.

ПРИМЕЧАНИЕ: Метод картографической фиксации разработанный сектором, в настоящее время применяется всеми реставрационными мастерскими Союза ССР.

– Методика и технология операций по закреплению основания настенных росписей.

– Методика раскрытия древней фресковой живописи, ее реставрация и консервация.

– Новые материалы в реставрации настенной живописи.

– Методика реставрации древних мозаик.

ПРИМЕЧАНИЕ: Л. Калениченко, О. Плющ, Е. Мамолат имеют авторское свидетельство за № 76740, выданное 18.7.1949 года Государственным Комитетом Совета Министров СССР по внедрению передовой техники в народное хозяйство – синтетические смолы в реставрации.

Впервые в СРСР разработана технология и методика реставрации древней живописи. Утверждена Научно-Методическим Советом при Президиуме Академии Наук СССР и внедрена при реставрации мозаик Софии Киевской.

1. Основным объектом для внедрения сектором разработанных им методических, технологических и проектных предложений, является Киевский Софийский Собор, в котором Сектор, начиная с 1952 года, не только руководит, но и непосредственные практические работы по реставрации проводит силами сотрудников сектора (Л. Калениченко, О. Плющ, Е. Мамолат).

2. Об'єм проведених сектором в порядку внедрения реставрационных работ в Софийском соборе за годы 1952–1955 и 1956, составляет более 3000 кв.м. мозаики.

3. Все проектные, методические и технологические предложения, разработанные сектором, а равно и отчеты о проведенных реставрационных работах, рассматривались и утверждались на пленарных заседаниях Научно-Методического Совета при Президиуме Академии Наук СССР.

4. Кроме этого, материалы эти рассматривались в обычном порядке на Ученых Советах Института монументальной живописи, а наблюдение за практическими работами в Софийском Соборе и прием этих работ осуществляется Междуведомственной Комиссией под председательством чл.-корр. Академии Наук СССР и члена Научно-Методического Совета проф. В.Н. Лазарева.

5. Работы первой очереди (реставрация мозаик и фресок в центральной и купольной клетке), начаты в 1952 году, а закончены в 1954 году. После приема их Междуведомственной Комиссией, вопрос рассматривался 23.7.1954 года на пленарном заседании Научно-Методического Совета под председательством академика И.Э. Грабаря.

Вынесено следующее решение:

1. Отметим огромное научное и историко-художественное значение выполненных в 1952–1954 г.г. работы по реставрации мозаик и фресок в центральной апсиде и центральном куполе Софийского собора, потребовавших по своему исключительно тяжелому состоянию, сложных реставрационных мероприятий.

2. Все указанные работы произведены на высоком научном и техническом уровне в соответствии с утвержденной Научно-Методическим Советом по охране памятников культуры при Президиуме Академии Наук СССР программой, разработанной сектором технологии и реставрации Института монументальной живописи и скульптуры Академии архитектуры УССР. Работы второй очереди (фрески центрального нефа и преддверных клеток пределов Петра и Павла, Иоакима и Анны) начат в 1954 году и закончены в п.п. 1956 года. Эти работы также с высокой оценкой их качества приняты междуведомственной Комиссией.

ПРИМЕЧАНИЕ: методы реставрации, разработанные сотрудниками сектора, применяемые также при реставрации настенной живописи на таких ответственных объектах, как Владимирский собор в Киеве, Кирилловская церковь и другие. Во всех случаях, мы имеем показатели положительные.

В порядке популяризации и внедрения работ сектора, сектором подготовлены к печати следующие статьи:

- «Из материалов реставрации древних мозаик»;
- «Способы раскрытия древних фресок»;

– «Методы закрепления пигмента древней фрески».

Публикация его работ, основанных на большом практическом опыте, будет лучшей мерой внедрения разработанной методики в производство. Сектор реставрации монументальной живописи является единственной в СССР научной организацией, работающей по вопросам научной методики реставрации настенной живописи. Полное окончание работ по реставрации древней живописи предусматривается в 1957–1960-х годах, что соответствует планам заказчика, каковым является заповедник «Софийский музей».

Руководитель сектора реставрации

Л.П. Калениченко.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України,
ф. 241, оп. 1, спр. 99, арк. 61–65. Копія.

Джерела та література

1. Акуленко В.І. Охорона пам'яток культури в Україні: 1917–1990. – К. : Вища шк., 1991. – 274 с.
2. Білокінь С. Михайло Бойчук: проблеми реставрації пам'яток // Реставрація, консервація, атрибуція пам'яток мистецтва на Україні : Тези доповідей. – Кам'янець-Подільський, 1989. – С. 49.
3. Вечерський В. Реставрація пам'яток архітектури // Пам'ятки України: історія та культура. Науковий часопис. – К., 1997. – № 1. – С. 12–16.
4. Гончарова К. Формування методики архітектурної реставрації в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. іст. Наук : 26.00.05 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» / Катерина Володимирівна Гончарова ; Центр пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. – К., 2014. – 176 с.
5. Гордєєва С.О. До 60-річчя створення Національного науково-дослідного реставраційного центру України (історичний аспект) // Проблеми збереження, консервації і реставрації музейних пам'яток історії та культури : Тези та матер. доп. Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 1998. – 188 с.
6. Дорофійко І. Деякі підсумки реставрації монументального малярства пам'яток архітектури України домонгольської доби // З історії української реставрації. – К. : Українознавство, 1996. – С. 44–48.
7. Крутенко Н. Лука Калениченко: життя у мистецтві // Київська старовина : Наук. істор.-філолог. журн. – 2005. – № 3. – С. 160–170.
8. Мамолат Є. Реставрація мозаїк і фресок Софійського собору в Києві // Архітектура і будівництво. – 1953. – № 3. – С. 29–30.
9. Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні / В.О. Горбик, Г.Г. Денисенко // Український історичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 133–144.
10. Рясная Т. П. Юкін – дослідник фресок Софії Київської // Софійські читання. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції – скрижалі Вічності, Мудрості й Краси: нові грані пізнання. – К. : ВД «АДЕФ – Україна», 2013. – С. 245.
11. Тимченко Т. Київська школа реставрації станкового малярства (1920–1930) // Пам'ятки України : історія та культура. Наук. часопис. – 2001. – № 4. – С. 50–65.
12. Там само, арк. 51.
13. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 241, оп. 1, спр. 18, арк. 33.
14. Там само, арк. 34–35.
15. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 241, оп. 1, спр. 53, арк. 20–21.
16. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 241, оп. 1, спр. 18, арк. 45–46.
17. Там само, арк. 47.

18. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 241, оп. 1, спр. 99, арк. 61.
19. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 241, оп. 1, спр. 113, арк. 51.
20. Там само, арк. 57.
21. Там само, арк. 54.
22. По інститутах Академії архітектури УРСР. [Електронний ресурс] // Діяльність інститутів у 1946 р. – Режим доступу: <http://www.dnabb.org/files/any/akaarch.Pdf>. – Назва з екрану (13.02.2016).
23. Білокін С. Михайло Бойчук і його школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.s-bilokin.name/Culture/Bojchuk.html>. – Назва з екрану (13.03.2016).
24. Застосування поліхлорвінілових синтетичних смол під час реставрації Софійського собору: перевірка часом [розмова з керівником науково-реставраційної майстерні Національного заповідника «Софія Київська», А. Остапчуком / підготувала К. Омельчук] // Аудиторія. – 2016.

Омельчук К.М. К истории формирования научной технологии реставрационных работ Софии Киевской (сер. 40-х – 1950-е гг. XX в)

Статья посвящена освещению истории формирования технологии реставрационных работ Софии Киевской, деятельности Сектора технологии и реставрации в этой области.

Ключевые слова: Сектор технологии и реставрации, Институт монументальной живописи и скульптуры, Академия архитектуры УССР, София Киевская, монументальная живопись, технология реставрации, полихлорвиниловые смолы в реставрации, комплексный метод реставрации.

Omelchuk K.M. The history of formation a technologies restoration work in St. Sophia in Kyiv (mid. 1940 – 1950s)

The article is devoted to elucidating the history of formation of technology restoration work of St. Sophia in Kyiv and the activities of Sector of technology and Restoration in this area.

Key words: Sector of technology and Restoration, Institute of monumental painting and sculpture, the USSR Academy of architecture, monumental painting, St. Sophia in Kyiv, technology restoration, polyvinyl chloride resin restoration, complex method of restoration.

Подано до друку: 29.03.2016 р.

УДК 719:711.5

В.В. НАУМЕНКО

Історія формування вулиць Верхній Вал і Нижній Вал як складових містобудівного комплексу Подолу в контексті охорони київської містобудівної спадщини (XI–XIX ст.)¹

Публікація розкриває основні етапи та характер формування вулиць Верхній Вал і Нижній Вал як складових містобудівного комплексу київського Подолу в контексті охорони київської містобудівної спадщини XI–XIX ст. під впливом історичних подій, фортифікаційного будівництва, адміністративного регулювання, змін природного середовища та появи нової інженерної інфраструктури.

Ключові слова: вулиці Верхній Вал і Нижній Вал, бульвар на канаві, київський Поділ, Плоська частина, Замкова гора, річка Глибочиця, Подільське укріплення, містобудування, історико-архітектурна спадщина.

¹Закінчення. Початок див. у вип. 28 (К., 2015), с. 59–70.